

HUKUKİ AÇIDAN BANKALARDA İŞTİRAKÇİLİK

Prof. Dr. Akar ÖÇAL

I. GİRİŞ

Bankalar, çeşitli banka hizmetleri ifa eden kuruluşlardır. Bu hizmetlerden biri de milli sermayeyi toplamak, tevzi etmektir (1). Ancak ülkemizde sermaye piyasasının henüz tam anlamıyla teessüs etmemiş olması, bankaların milli sermayeyi, kısmen de olsa işletici rolünü de ifa etmesi gereğini ortaya koymaktadır (2). Öte yandan, bankaların uzman elemanlara sahip oluşları, vatandaşların tereddütlerini ortadan kaldırabilir; onları, yatırımlarda bulunmaya isteklendirebilir (3). Bankaların bu özelliklerini göz önünde tutan kanun koyucu, onların iştiraklerde bulunma yoluyla da yurt kalkınmasında yardımcı olmalarına imkân sağlamış; ancak ban-

- (1) Bkz. 2999 sayılı kanun gerekçesi, s. 5; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: V, İçtima: 1, C. 12, 1936, S. Sayısı: 204. Ayrıca bkz. **AVNİ ZARAKOLU: Para, Kredi ve Bankalar**, Ankara 1970, s. 202.
- (2) Anılan gerekçe, s. 24. Ayrıca bkz. **MUSTAFA AYSAN: «Türkiye'de Para ve Sermaye Piyasası ve Gelişme İmkânları»**, Türkiye Bankacılığının Başlıca Sorunları Semineri, 28-30 Mayıs 1968, Ankara 1969, s. 38.
- (3) Bu konuda bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, İçtima: 1, C. 4, 1958, İnikat: 20-6-1958, S. 556.

kacılık mesleğinin gereği olarak, bu konuda bazı sınırlamalar da getirmiştir. Bu incelememizde, bankalarda iştirakçilik sorununu hukuki açıdan ele alacak, bu suretle ekonomik açıdan az çok inceleme konusu yapılan sorunun, hukuki veçhesini de aydınlığa kavuşturmaya gayret sarfedeceğiz.

II. TARİHİ GELİŞME

213 sayılı Mevduatı Koruma Kanununun (4) 11. maddesi, konumuzla ilgili olarak şu hükmü ihtiva etmekteydi: «(...) Ecnebi memleketlerde teşekkül edip Türkiye'de şube açmış olan bankalar, Türkiye'deki şubelerine tahsis ettikleri sermayeyi ve alelûmum bankalar kabul ettikleri mevduatı ecnebi memleketlerde plasman ve tevdiat suretiyle istimal edemeyecekleri gibi Türk borsalarının kote olmıyan esham ve tahvilât iktisabında ve bunlara mukabil kredi küşadında kullanamazlar (...)». Bu kanun 2999 sayılı Bankalar Kanununun (5) 67. maddesi ile yürürlükten kalktı; ancak adı geçen kanunun 22. maddesi bu konuda şu hükmü getirdi: «Bankalar doğrudan doğruya veya iştirak tarikle sanayi işlerine (6), tediye edilmiş sermaye ve ihtiyat akçelerinin yekûnunu aşmıyan bir miktara kadar gidebilir (I). Ancak Devletle veya hükmî bir şahsiyeti haiz Devlet müesseseleriyle veya sermayesi Devletçe mevzu bankalarla müştereken hissedar buldukları millî sanayi iştirakleri bu kayda tâbi değildir (III)» (7). Anlan madde 7129 sayılı Bankalar Kanununun (Bank.K.) (8) 48. maddesinin yürürlüğüne kadar meriyette kaldı. 7129 sayılı kanun ise iştirak konusunda şu hükmü kapsamaktaydı: «**Bankaların iştiraklerine veya doğrudan doğruya kuracakları** müessese ve ortaklıklarına tahsis

(4) RG. 5-6-1933 — 2419.

(5) RG. 9.6.1936 — 3325.

(6) «Sanayi tabiri en şumüllü mânasında kullanılmış olup maden, orman teşebbüslerini de ihtiva» etmekteydi; bkz. 2999 sayılı kanun gerekçesi, s. 5; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: V., İctima: 1, C. 12, 1936, S. Sayısı: 204.

(7) Maddede İktisat Encümeni «hükme müessir olmayan cüzî değişiklikler» yapmış ve bunlara Maliye ve Adliye Encümenleri de katılmışsa da, Bütçe Encümeni, Hükümetin teklifini aynen benimsemiştir; bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: V., İctima: 1, C. 12, 1936, S. Sayısı: 204, s. 10, 36-37.

(8) RG. 2-7-1958 — 9944. Bu kanunla ilgili olarak bkz. FARUK EREM/AKIN ALTIÖK/HALÛK TANDOĞAN: **Bankalar Kanunu Şerhi**, Altıncı bası, Ankara 1975, s. 191 vd.; TURGUT AKPINAR: **Bankalar ve Devlet**, Ankara 1966, s. 155 vd.; BURHAN ULUTAN: **Bankalar Kanunu Şerh ve İzahı**, Ankara 1958, s. 192 vd.; YUSUF SAİM ATASAGUN: **İzahlı-Notlu-Mukayeseli Bankalar Kanunu**, İstanbul 1958, s. 436 vd.; OSMAN TOLUN: **Banka ve Borsa Hukuku**, Ankara 1959, s. 152 vd.

edecekleri sermayelerin umumi yekûnu ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayeleri ile ihtiyatları yekûnunun % 10'unu tecavüz edemez (I). Ancak, memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu ve munhasıran sanayi, maadin, enerji, nafia, nakliyat ve ihracat işleri ile müştakil veya munhasıran bu sahalara kredi açmak için kurulmuş iştirakleri ve teşebbüsleri bu hükümden müstesnadır (II). Yatırım bankalarına ait hükümler hususi kanunla tanzim edilir (III). Bankaların doğrudan doğruya veya bilvasıta sermayelerinin % 20 sine sahip buldukları iştirakleri, ana banka hisse senetlerini satın alamazlar, rehin olarak kabul edemezler ve mukabilinde avans veremezler (IV)». III. fıkra hükmü daha sonra yürürlüğe giren 123 sayılı kanunla (9) kaldırılmış ve aynı kanunla eklenen ek 4/I. madde ile de, kalkınma ve yatırım bankaları 48. madde hükmünden muaf tutulmuştur (10). Bugün 7129 sayılı kanunun 123 sayılı kanunla değişik 48. maddesi yürürlükte (11),(12).

(9) RG. 7-12-1962 — 11276.

(10) Kanun gerekçesi için bkz. EREM/ALTIOK/TANDOĞAN, s. 368.

(11) İştiraklerle ilgili olarak başka kanunlarda da hükümler vardır. Onlardan bazılarını bu vesile ile belirtmeyi gerekli görmekteyiz: 4947 sayılı Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kanunu (RG. 22-6-1946 — 6340), Mad. 2/c: Yapı ve yapı malzemesi endüstri ve ticareti yapmak ve ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; ç) Sigorta ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; 7470 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu (RG. 10-5-1980 — 10501), Mad. 2/A, 14: Mevzularına giren işlerle alâkalı sigortalı yapmak veya sigorta şirketlerine iştirak etmek; 2/A, 15: Turizmle ilgili diğer her nevi ticarî, sınai ve malî işleri yapmak; 2/C: Banka yukarıda sayılan iş ve hizmetleri, doğrudan doğruya veya iştirakler kurarak veyahut kurulmuş ve kurulacak şirketlere katılmak veya finanse etmek veyahut icar veya isticar suretiyle yapar; 7118 sayılı Türkiye Öğretmenler Bankası Türk Anonim Şirketi Kuruluş Kanunu (RG. 22-5-1958 — 9912), Mad. 2/D: Yapı malzemesi ve ders âletleri endüstrisi ve ticareti yapmak ve bu maksatla ortaklıklar kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; 2/E: Ticari, sınai, zirai her çeşit teşebbüs ta'ahhütlerde bulunmak; 2/G: Sigorta ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; 2805 sayılı Etibank Kanunu (RG. 22-6-1935 — 3035), Mad. 4/E: (..) Ticarî teşekküller kurmak ve Türkiye'de veya hariçte kurulmuş olan (..) teşekküllere iştirak etmek; 195 sayılı Basın-İlân Kurumu Teşkiline Dair Kanun (RG. 9-1-1961 — 10702), Mad. 15/I: Merkezleri Ankara, İstanbul ve İzmir'de bulunan Millî bankalardan sermayeleri ile ihtiyatları yekûnu 20 milyon lira ve daha fazla olanlar Ellişerbin (..) lira vererek kurumun sermayesine iştirak ederler; 2262 sayılı Sümerbank Kanunu (RG. 11-6-1933 — 2424), Mad. 2/C: (..) Memleket için iktisaden verimli olan sanayi işlerine sermayesinin müsaadesi nispetinde iştirak (..) etmek; 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu (RG. 26-1-1970 — 13409), Mad. 56/e: Bu kanunla tasrih edilen hususlar dışında, Banka, kendi ad ve hesabına hiçbir iş ve ticaret yapamayacağı gibi, başka şirket ve müesseselere de iştirak edemez; hisse senedi satın alamaz (..).

(12) Kısaca bazı yabancı ülkelerdeki esaslardan da bahsetmeyi yararlı bulmaktayız. İsviçre: 8-11-1934 tarihli Bankalar ve Tasarruf Sandıkları Hakkındaki

III. İŞTİRAK KAVRAMI

«İştirak» tabiri çeşitli kanunlarda (13) kullanılan bir kelime olmasına rağmen, hukuki açıdan üzerinde gereği şekilde durulmuş;

Federal Kanununun 11-3-1971 tarihli kanunla değiştirilen 8/I. maddesi, sermaye arttırımında öncelikle satın alma hakkının kullanılmasının söz konusu olmaması kaydıyla, yabancı şirketlerin hisse senetlerinin satın alınması ve ihracı işlerinden (Mad. 8/II,b) Milli Bankanın önceden haberdar edilmesi gereğine işaret etmekte ancak V. fıkra onmilyon franktan az işlemlerde bu esasın uygulanmayacağını hükme bağlamaktadır. Banka, kendisine haber verilme mecburiyetinin söz konusu olduğu hallerde, kambiyonun durumu, paranın faiz haddinin veya sermaye hareketlerinin seyri yahut ülkenin ekonomik menfaatlerinin himayesi gerektiği takdirde, bu işlemleri engellemek veya onların gerçekleştirilmesini bazı şartlara bağlamak hakkında sahiptir; bu konu ile ilgili olarak bkz. W.A. LIEBESKING/J. THORENS/A. WIDMER: **Recueil des lois usuelles suisses**, Geneve, s. 656 vd.; **Yabancı Memleketlerin Bankalar Kanunları**, I, Ankara 1962, s. 67; PAUL GRANER-**Banques** (Loi sur les), VIII, FJS. No. 458; **Belçika**: 9-7-1935 tarihli Kraliyet Kararnamesinin 14. maddesi konumuzla ilgili olarak şu hükmü getirmiştir: «(..) Bir bankanın; bir veya birden fazla ticari şirketin veya bankalardan başka ticari mahiyetteki şirketlerin veyahut bir veya birden fazla sermayesi paylara bölünmüş şirketlerin, şekli ne olursa olsun, hisselerine sahibolması veya bunlara iştirakte bulunması, yasaktır (..) (I). Şu kadar ki; senetlere yazıldıkları tarihten başlamak üzere âzami altı aylık bir müddet zarfında, bu bankalar, piyasada satışlarını deruhte ettikleri yerli ve yabancı her türlü hisse senedi veya tahvile veya bu şekildeki aleni satış için teşekkül etmiş olan sermayeleri paylara bölünmüş bir veya birden fazla şirket hisselerine sahipolabileceklerdir (II). Bundan başka, bu bankalar, şüpheli veya donuk alacaklarını karşılamak için bu maddenin birinci fıkrasında zikredilen yasak, Devlet, koloni, vilâyet veya mahalli idarelerin garantisinden istifade eden kıymetli evraka ve hususi bir kanunla kurulan kredi müesseselerinin sermaye paylarına tatbik edilmez (IV)»; bu konuda bkz. Yabancı..., s. 9; H. ASZKENAZY: «**Ortak Pazarda Bankaların Temerküzü**» (Çev. AKAR ÖÇAL), Avrupa Ekonomik Topluluğu Üzerinde Çeviriler, IV, Eskişehir, 1975, s. 34-35. Ancak 3-5-1967 tarihli kanun, bu esaslarda değişiklikler yapmış; yapılan değişiklikler «hisse senetlerinin ihraç ve plasman mevzuunda bankaların müdahale şeklini yeniden düzenlemekten ibaret kalmıştır», bu konuda da bkz. E."DE BRABANDERE/M.J. PARDON: **Belçika'da Banka** (Çev. RAGIP HANYAL), Ankara 1973, s. 130-131; ULRICH IMMENGA: **Participations des banques dans d'autres secteurs economiques**, Bruxelles 1975, 5,5 vd., 117. Fransa: Fransa'da da bu konuda kısıtlamalar söz konusudur; bkz. 2-12-1945 tarihli kanunun, 25-1-1966 gün ve 66-81; 23-12-1966 gün ve 66-1053 ve 1-9-1967 gün ve 67-757 sayılı kararnamelerle değiştirilen 5. maddesi, **Code de commerce**, Dalloz, Paris 1975-7, s. 638; M. HENRI FOURNIER: **Fransa'da Banka** (Çev. RAGIP HANYAL), Ankara 1972, s. 138 vd.; eski esaslar için bkz. **Yabancı...**, s. 47, TURGUT S. EREM: «**İştirak Mefhumu**», III'üncü Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 13-18 Mayıs 1963, Ankara 1964, s. 96-97; IMMENGA, s. 12 vd., 123 vd.

- (13) Örnek olarak şunlar gösterilebilir: 7129 sayılı Bankalar Kanunu, Mad. 39/I, 40/II, 1,48,50/III,IV, 51/II; 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TK) (RG. 9-7-1956 — 9353), Mad. 466/IV; 6219 sayılı Türkiye Vakıflar Bankası Türk Türk Anonim Ortaklığı Kanunu (RG. 15-1-1954 — 8608), Mad. 2/B; 7470 sayılı kanun, Mad. 2/A, 12,14, 2/C; 3202 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu (RG. 12-6-1973 — 3629), Mad. 1,19; 2805 sayılı kanun, Mad. 4/E;

aydınlığa kavuşturulmuş bir kavram durumunda değildir (14). Başka bir deyişle bu tabir «banka hukuku»na has bir kavram niteliği taşımamaktadır. Bu belirsizlik, boşluk karşısında, iştirakçiliğin bankalardaki hukuki yapısının tahliline geçmeden önce, «iştirak» kavramı üzerinde biraz durmayı, incelememizin konusuna daha iyi biçimde aydınlığa kavuşturabilmek için, gerekli görmekteyiz.

1. İştirakin Biçimi :

İştirak iki biçimde ortaya çıkabilir. İştirakte bulunmak isteyen bir banka ya başlangıçta, kuruluşu yardım etme suretiyle (15), harekete geçerek katkıda bulunur ya da daha önce kurulan bir teşekküle sonradan dahil olur (16), (17). Mevzuatta bu ayırımı hay-

2262 sayılı kanun Mad. 2/C, 11/II, 12,15/II; 1211 sayılı kanun, Mad. 56/e; 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu (RG. 17-6-1949 — 7235), Mad. 22/1,b; 205 sayılı Ordu Yardımlaşma Kanunu (RG. 9-1-1961 — 10702), Mad. 33/b; 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigorta Kurumu Kanunu (RG. 14-9-1971 — 13956), Mad. 15/f; 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu (RG. 4-2-1954—8625), Mad. 32/g; 5590 sayılı kanun (RG. 15-3-1950 — 7457), Mad. 24/i, geçici madde/V; 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Kanunu (RG. 23-5-1954 — 9614), Mad. 19/e; 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun (RG. 21-3-1964--11662), Mad. 1/III, 2/B, 5,6 vs.; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (RG. 23-7-1965 — 12056), Mad. 28/1. Kanun koyucu bazı kanunlarda ise «ortaklık»tan söz etmektedir: 5842 sayılı Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu (RG. 16-8-1951 — 7886), Mad. 13/I; 4947 sayılı kanun, Mad. 2/D.G; 3491 sayılı Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu (RG. 13-7-1938 — 3958), Md. değişik 9; 6760 sayılı Vakıflar Umum Müdürlüğü Vazife ve Teşkilâtı Hakkında Kanun (RG. 30-6-1956 — 9346), Md. değişik ek 2/III.

(14) EREM, s. 93 vd.

(15) Bu konuda bkz. JACQUES FERRONNIERE/EMMANUEL DE CHILLOZ: **Les operations de banque**, Troi. ed. Paris 1962, No. 529.

(16) FERRONNIERE/CHILLOZ, No. 529.

(17) İştirakler bir başka açıdan «portföy yatırımları» ve «mali yatırımlar» olarak ikiye ayrılmaktadır. Portföy yatırımları, yatırımcıyı yönetimde söz sahibi kılmayan yatırımlardır. Halbuki mali yatırımlar bir işletme üzerinde hakimiyet kurma amacına istinad eder (bu konuda bkz. FERRONNIERE/CHILLOZ, No. 529; SADİ ABAÇ: «Sermaye Piyasasının Gelişmesinde Bankaların Rolü», III'üncü Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 13-18 Mayıs 1963, Ankara 1964, s. 44-45; «Amerika'da Yabancı Yatırımlar», Avrupa Topluluğu, s. 12, 1976,.s. 22, dipnot: 2. IMMENGA, s. 1-2). Bu ayırım bizim incelememiz açısından önemli değildir; zira hem kuruluş esnasındaki hem de sonradan vaki olacak katılımlarda bu düşünce uygulama alanı bulabilir. Öte yandan bazı yazarlar «iştirak» ile «ortaklık» şeklinde bir ayırım yaparak «kanunun bir kuruluştaki sermaye payı % 50'nin üzerinde ise o kuruluş kamunun ortaklığı, %50'nin altında ise iştirak»i olduğunu ifade etmektedirler (bkz. YILMAZ KARAKOYUNLU: **Türk Banka Sisteminin İştirakçilik Uygulaması**,

li örnek gösterilebilir (18). Ancak doktrinde (19) «iştirak» kavramının daha ziyade «kuruluş esnasındaki katılma» yi kapsamakta olduğu ifade edilmektedir (20).

Bank. K. 48/I. maddesinde her iki şekil de göz önünde tutulmuş olduğundan, incelememizde «iştirak» kelimesi buna uygun olarak geniş anlamda (21) kullanılmış olup, hem kuruluş esnasındaki hem de sonradan vaki olacak katılmaları kapsamaktadır.

2. İştirakte Bulunmanın Hukuki Yolları :

A) Kuruluş Esnasında : Bir banka, hukuki açıdan, çeşitli müesseselerden (22) yararlanarak kuruluş esnasında iştirak sahibi olabilir.

a) Adi Şirket Yoluyla: Bir banka, bir adi şirkete (BK. 520 vd.) ortak girerek iştirak sahibi olabilir. Gerek doktrin (23) gerek mahkeme içtihatları (24), ticaret şirketlerinin adi şirketlere ortak olmasını kabul etmektedir. Bankalar anonim şir-

DPT: 796 — İPD: 277, Ankara 1969, s. 3; TEZER ÖÇAL: «Bankalarımızda iştirakçilik», Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, C. III, S. 1, 1971, s. 73). Bu düşüncelerin de iştirak kavramının tespitinde yeri yoktur; zira bu kavram bir kanuna has bir kavram niteliğinde' değildir.

- (18) 1211 sayılı kanun, Mad. 56/e: (..) Başka şirket ve müesseselere de iştirak edemez; hisse senedi satın alamaz (..); 441 sayılı Devlet Yatırım Bankası Hakkında Kanun (RG. 21-3-1964 — 11662), Mad. 2/II: Banka, hisse senedi almak veya sermayeye iştirak etmek suretiyle (..) ortaklık kuramaz ve kurulmuş olanlara katılamaz; 205 sayılı kanun, Mad. 33/b:(..) Şirketler kurmaya (..) gerekse kurulmuş olanlara iştirake ve bunların hisse senetlerini veya ortaklık paylarını satın almaya (..); 4947 sayılı kanun, Mad. 2/C: (..) ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; Ç) Sigorta ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; 7470 sayılı kanun, Mad. 2/C: Banka yukarıda sayılan iş ve hizmetleri (...) iştirakler kurarak veyahut kurulmuş ve kurulacak şirketlere katılmakf..) suretiyle yapar; 3202 sayılı kanun, Mad. 1: (..) Kurulmuş ve kurulacak teşekkül ve yapılmış ve yapılacak teşebbüslere (..) iştirak etmek(..); 7118 sayılı kanun, Mad. 2/D: (..) Bu makatlarla ortaklıklar kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak; G) Sigorta ortaklıkları kurmak ve kurulmuş olanlara ortak olmak.
- (19) Bkz. ZARAKOLU: **Para..**, s. 202.
- (20) Bkz. 1211 sayılı kanun, Mad. 56/e; 441 sayılı kanun, Mad. 2/II; 7470 sayılı kanun, Md. 2/C.
- (21) Bkz. IMMENGA, s. 1.
- (22) Bu konuda bkz. IMMENGA, s. 1.
- (23) HAYRİ DOMANIÇ; **Ticaret Hukuku Dersleri**, Âdi-Kollektif ve Komandit Şirketler, İstanbul 1965, s. 17-18; ÜMİT DOĞANAY: **Âdi Şirket Akdi**, İstanbul 1968, s. 10.
- (24) Y11HD. 10-7-1975 gün ve E. 2845/K.4804 sayılı kararı, **Yargıtay Kararlar Dergisi**, 1976, S. 5, s. 695. İsviçre Federal Mahkemesi kararları için bkz. DOĞANAY, s. 10.

ket olduklarından (Bank.K.3/I), onların da bu yoldan istifade ederek.iştirak sahibi olmalarında, bir hukuki sakınca yoktur (25).

b) **Komandit Şirket Yoluyla:** Bankalar, komanditer ortak olmak şartıyla (TK.243/III), komandit şirketlere dahil olabilirler (26, (27)).

c) **Limited Şirket Yoluyla:** Bankalar, limited şirketlerin kuruluşuna dahil olabileceklerinden (TK. 503), iştiraklerinin bu hukuki türde doğması da mümkündür (28).

d) **Anonim Şirket Yoluyla:** Hukuki açıdan en çok rastlanan iştirak çeşitidir. Bankalar bu yoldan yararlanarak sayısız kuruluşlara dahil olmuşlardır (TK.269, 277) (29).

e) **Kooperatifler Yoluyla :** 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun (30) 9. maddesi «(...) kamu iktisadi teşebbüsleri (...) amaçlar bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olur, önderlik eder ve ortak olabilirler» hükmünü öngörmekte olduğundan, kamu iktisadi teşebbüsü durumundaki bankaların (31) kooperatiflere katılmaları mümkün bulunmaktadır (32).

- (25) Esas itibariyle bir adi şirket durumunda olan konsersiyumlar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu konuda bkz. TOLUN, s. 152 vd.
- (26) Hükmi şahıslar kolektif şirketlere ortak olamayacaklarından (TK. 153), bankalar da bu hukuki türde kurulacak bir hükmi şahsa ortak olarak giremezler.
- (27) Örnekler için bkz. **Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve İştirakleri Yıllığı**, Ankara 1975, S. 422.
- (28) Örnekler için bkz. **Kamu..**, s. 422, 493; **Türk Ticaret Bankası A.Ş. 1974 Yıllık Rapor s. 19; Anadolu Bankası A.Ş. Onüçüncü Hesap Yılı 1974**, s. 21; **Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. 1974 Yıllık Faaliyet Raporu**, s. 21; **Eskişehir Bankası T.A.Ş. 1973 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu**, s. 28; **Kocaeli Bankası T.A.Ş. Kırkdokuzuncu Hesap Yılı 1975**, s. 22.
- (29) Örnekler için bkz. **Kamu..**, s. 104, 356, 442, 493, 513; **Türkiye Öğretmenler Bankası 1974 Çalışma Raporu**, s. 35; **Türk Ticaret..**, s. 19; **Anadolu..**, s. 21; **Yapı ve Kredi..**, s. 20-21; **Şekerbank Türk Anonim Şirketi 1974 Hesap Yılı Raporu**, s. 13; **Âkbank Türkiye Anonim Şirketis Yirmiyedinci Hesap Yılı Raporu 1974**, s. 6 vd.; **Eskişehir..**, s. 28; **Kocaeli..**, s. 22; **İstanbul Bankası T.A.Ş. Yirmüçüncü Hesap Yılı 1975**, s. 22-23. Ayrıca bkz. IMMENGA, s. 1.
- (30) RG. 10-5-1969 — 13195.
- (31) Kamu İktisadi teşebbüsü durumundaki bankalar için bkz. **Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve İştirakleri Yıllığı**, Ankara 1975; NECMETTİN AKIN/KAYA ERDEM/GÜVEN DİNÇER: **Gerekeçeli-Açıklamalı İktisadi Devlet Teşekkülleri Mevzuatı**, Ankara 1966, s. 265 vd. Örnek için bkz. **Kamu..**, s. 502.
- (32) Koop. K. 1 ve 9. maddesinde anılan hükmi şahıslardan başkasının bir kooperatife ortak olması mümkün değilse de, uygulamada bankaların koope-

B) Sonradan : Bir bankanın kurulan bir adi şirkete, komandit limited ve anonim şirketlerle kooperatiflere, sonradan ortak olarak girmesi mümkündür (BK.532; TK.168,178/II,254. 415 vd. 519/II, 250; Koop.14/III).

3. İştirakin Miktarı :

Bir iştiraktan söz edebilmek için, iştirakin miktarı önemli değildir; bankanın bir tek hisse senedine sahip olduğu bir şirket dahil, bankanın iştiraki sayılır (33).

IV. İŞTİRAKTE BULUNMANIN TABİ OLDUĞU ESASLAR

1. Faaliyet Konusu Bakımından :

Bank.K.48. maddesi, iştirakte bulunmayı bazı açılardan sınırlandırmak amacıyla getirilmiştir. Sınırlama, iştirakin konusunu kapsamadığından, kural olarak, bankalar hangi konuda faaliyet gösterirse gösterebilir, her çeşit kuruluşlara iştirak edebilirler (34).

2. Tahsis Edilecek Sermaye Bakımından :

Kanun koyucu, bir bankanın iştiraklerine yapacağı yatırımın miktarını serbest bırakmamış; «bankaların iştiraklerine veya doğrudan doğruya kuracakları müessese ve ortaklarına tahsis edecekleri sermayelerin umumi yekûnu ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayeleri ile ihtiyatları yekûnunun % 10'unu tevavüz edemez» hükmünü öngörmek suretiyle, bu konuda bir sınırlama getirmiştir.

A) Sınırlamanın Amacı : Bankalar Kanununun gerekçesinde (35) bu konuda şu görüş ileri sürülmektedir: «(...) kanunda bankaların işletme ve iştiraklerine tahsis edebilecekleri sermaye miktarı hakkında bir kayıt olmadığı gibi, bankaların sermayeleri-

ratiflere ortak oldukları görülmektedir; bkz. **İstanbul Bankası...**, s. 23. Bu vesile ile şunu hatırlatalım ki, yürürlükten kaldırılan kooperatiflere ilişkin Ticaret Kanunumuz hükümleri, bu tür kısıtlayıcı esaslar kapsamamaktaydı, Mad. 485/I, 486/I.

- (33) ULUTAN: **Bankalar...**, s. 194, Yazarın Ban.K. 39. maddesiyle ilgili düşünceleri için bkz. s. 167; ayrıca bkz. AKPINAR, s. 155.
- (34) Aksi düşünce TOLUN, s. 153: «Banka iştirakleri de , bankaların doğrudan doğruya kurdukları işletme ve ortaklıklar gibi, kaideten ticaret maksadiyle emtia ve gayrimenkul alım satımına girmeyen işlerde mümkündür».
- (35) **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: VII, İçtima: 1, C.4, 1958, S. Sayısı: 121, s. S

nin en az % 51 ine sahip oldukları müesseseler, kredi hakkındaki % 10 tahditen de istisna edilmiş olduğundan, halen bâzı bankalar birer âmme müessesesi olmak vasfından uzaklaşarak, kanunların himayesi altında toplandıkları mevduatı kendi ticari teşebbüslerinde kullanmakta ve adetâ birer hususi finansman müessesesi olarak faaliyette bulunmaktadırlar». Bize göre bu düşünceler iştirakleri kısıtlamadan çok, iştiraklere verilecek kredi miktarını sınırlandırmak için (Bank.K.39/1) geçerli olabilir. İştirakleri kısıtlamaktaki amaç, bize göre, bankacılık alanına tahsis edilen ve hukuken mevduat sahipleri için bir teminat durumunda olan sermayenin başka alanlara kaçması önlenmek; bankacılık yapmak üzere kurulan bir şirketin başka alanlara dalmak suretiyle amacından uzaklaşmasına engel olmaktır (36).

B) Sınırlamanın Biçimi : Kanun koyucu her iştirak için bir sınırlama öngörmeyip iştiraklerin toplamını tahdide tabi kılmıştır. Bu sebeple bir bankanın bir iştirakte, toplam sınırı aşmamak üzere (37), meselâ % 60 oranında (38) payı bulunabilir. Öte yandan toplam sınırlamayı saptarken yalnızca iştirakler değil bankanın «dorudan doğruya kuracağı müesseseler» de nazarı dikkate alınacaktır.

C) Sınırlamanın Miktarı : Bu suretle yapılacak yatırımlar toplamı bankanın ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayesi (39) ile ihtiyatlar, (40) toplamının % 10'una aşamayacaktır (41),(42). Bu hüküm dolayısıyla bir bankanın iştiraklerine yapacağı yatırımların artması, şu hallerde mümkün olabilecektir:

- (36) Kars. ULUTAN: Bankalar..., s. 192: «Bugüne kadar ki tatbikatı memleketimizde bir kısım bankaların geçmiş miktarla ticari faaliyetlere (..) meyletmeleri şeklinde tecelli ettiği ve bu tatbikat zaman zaman memleket ekonomisinin inkişafına zararlı neticeler terlik etmek iştihadına gösterdiği için (..)».
- (37) Meselâ toplam olarak ancak 2.000.000 liralık bir iştirak yapabilecek küçük bir bankanın, bir büyük kuruluşa bu miktarı aşacak biçimde katılması olanak dışıdır.
- (38) Bkz. HAYDAR KAZGAN: «Bankacılık Faaliyetleri ve İştirakçilikte Kâr Hedefi ve Millî Ekonomiye Katgı Hedefi Çelişkileri», Banka, C. 5, S. 12, 1968, s. 34.
- (39) Bkz. Bank.K. 2/3.
- (40) Bkz. Bank.K. 2/4.
- (41) «Bankalarımız artan öz kaynaklarının her yıl daha az bir kısmını iştiraklerine sermaye yatırımı olarak kullanmışlardır (..) bu bir iki sebebe bağlanabilir. Birincisi mevduat bankacılığımızdaki hızlı gelişmenin, bankalardaki fiziksel büyümeyi gerektirmesidir (..). İkinci sebep ise, şirketleşmedeki hızlı artıştır (..) bankalarımızdaki iştirak artışları zaman içinde artış gösterdiği halde, iştiraklerinin şirketlerdeki sermaye oranına artışla düşmesinde şir-

- a) Sermayenin Ödenmeyen kısmının ortaklardan talep edilmesi;
- b) Sermaye arttırılması;
- c) Bankanın faaliyet dönemlerini kârla kapatarak yedek akçe miktarını arttırması;
- ç) Türkiye'ye fiilen tahsis edilen sermaye miktarının arttırılması.

Ancak bankanın zarar etmesi hallerinde yedek akçelerin kullanılması, aksine, dengeyi bozabileceğinden, iştirak oranı limitte olan bankaların, bazı pay ya da hisse senetlerini elden çıkarmak suretiyle, kanuni sınıra inmeleri gerekecektir.

D) Sınırlama Dışı Bırakılan İştirakler : Kanun koyucu bazı iştirakleri sınırlama dışı bırakmıştır. Başka bir deyişle bu çeşit iştirakler için % 10 sınırlaması söz konusu değildir. İstisnai hükümün amacının ekonomik kalkınmayı daha çabuk gerçekleştirmek olduğunda şüphe yoktur. Sınırlama dışı bırakılan iştirakleri şöylece sıralayabiliriz.

a) Memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu ve (43) münhasıran sanayi, maadin, enerji, nafia (44), nakliyat ve

ketleşmedeki hızlı gelişmenin de rol oynadığını kabul etmek zorundayız»; HAYDAR KAZGAN: «Türkiye'de Şirketleşme ve Banka Mevduatındaki Gelişme ve Bünyesel Değişme», Türk Bankacılığında 50 Yıl, İstanbul 1974, s. 30. Ayrıca bkz. ZEYYAT HATİPOĞLU: Türkiye'de Bankacılık, İstanbul 1964. s. 75.

- (42) İştiraklerle ilgili rakamlar hakkında bkz. ÖZTİN AKGÜÇ: Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler, 1975; TEOMAN YAZGAN: Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, Ankara 1969, s. 104 vd.; AVNİ ZARAKOLU: Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, Ankara 1974; TALAT GÜLLAP: Türkiye'de ve İktisaden Geri Kalmış Memleketlerde Bankacılığın Ekonomik Gelişme Rolü, Erzurum 1972, s. 112-113; NACİ KORKMAZ: «1966 Yılında Bankaların İştirakleri», Türkiye İktisat Gazetesi, 1967, S. 743, s. 4,7; T. ÖÇAL, s. 83 vd. İştiraklerin itibari sermaye ve aktif toplam içindeki payları için bkz. ÖZCAN ERTUNA/GÜNTAÇ ÖZLER: Sermaye Piyasasının Banka Sistemi Üzerine Etkileri, İstanbul 1976, s. 32, 34.
- (43) «Memleketin iktisadi ve kalkınması için lüzumlu ve» ibaresi Muvakkat Encümençe eklenmiştir; bkz. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi., Devre: XI, İçtima 1, C. 4, 1958, S. Sayısı: 121, S. 55.
- (44) Hükümet teklifinde «büyük nafia hizmetleri ibaresi yer almıştı. «Büyük (..) hizmetleri» kelimeleri de Muvakkat Encümençe çıkarılmıştır, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi: Devre-. XI, İçtima: 1, C. 4, 1958, S. Sayısı: 121, s. 55.

ihracat işleriyle uğraşan iştirakler : Anılan işlerle uğraşan iştiraklerin sınırlama dışı kalabilmesi için, bu işlerle **münhasıran** uğraşmaları icabeder. Başka bir ifadeyle kanun koyucu, başka işler yanında anılan işlerle de uğraşan iştirakleri sınırlamaya dahil etmektedir. Böylece sınırlamadan kaçmak için, anılan işlerle tali derecede uğraşmak düşüncesine set çekilmiş olmaktadır (45). Öte yandan kanunda sayılan işlerde munhasıran uğraşmak da yeterli değildir. Kanun koyucu «memleketin iktisadi kalkınması için luzumlu» sanayi, maadin vs. işleri ile uğraşan iştiraklerden söz etmektedir. Ancak kanunda bunu takdir edecek bir merci gösterilmediği için, bugünkü ekonomik durum karşısında maddenin geniş anlamda tefsir edilecek, anılan işlerin ülkenin kalkınması için faydalı sayılması, böylece munhasıran bu dallarda faaliyet gösteren iştiraklerin sınırlama dışı bırakılması daha isabetli olacaktır (46). Bu vesile ile şunu da ifade edelim ki, «tarım», mecliste büyük münakaşalara yol açmasına rağmen (47), istisnai işlemler arasına alınmamış; bankacılık ve sigortacılık, hükümet teklifinde istisnai işlerden sayıldığı halde, Muvakkat Encümente bunlar arasında çıkarılmıştır (48).

b Munhasıran yukarıda anılan sahalarına kredi açmak için kurulan iştirakler ;

c) Bankalar Kanununun yayımı tarihinde mevcut bankaların, kanunun yayımından önce, diğer bankaların sermayelerine iştirak suretiyle tahsis ettikleri miktarlar (Bank.K.Muv. Mad.5/v.)

E) Sınırlama Hükmüne Tabi Olmayan Bankalar : Kalkınma ve yatırım bankaları (49), Bankalar Kanununa eklenen ek 4/I. madde sebebiyle 48. madde hükmünün dışında bırakıldıklarından, iştirakleri de herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir (50).

(45) ULUTAN; **Bankalar..** s. 195.

(46) ULUTAN; **Bankalar..** s. 195.

(47) **Bkz. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,** Devre: XI, İçtima: 1, C. 4, 1958, Seksenüçüncü İnikat, 20.6.1958. S. 555.

(48) **Bkz. T.B.M.M. Ceridesi,** Devre: XI, İçtima: 1, C/4, 1958, S. Sayısı: 121, s. 14.

(49) Bu kavram ile ilgili olarak bkz. ÖZHAN EROĞUZ: «Türkiye'de Yatırım Bankacılığı», Türkiye Bankacılığının Başlıca Sorunlar Semineri, 28-30 Mayıs

V. SONUÇ.

Bankaların, iştiraklerde bulunma suretiyle, yurt kalkınmasına sermaye piyasası ile menkul kıymetler borsasının gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunduğu şüphe yoktur (51). Ancak, onların bu çeşit faaliyetlere sınırsız ölçüde katılmasının, bazı sınırcı durumlar yaratacağı da bir gerçektir (52). Kanun koyucu, bankaların iştiraklerine tahsis edecekleri sermayenin miktarını saptarken, bu iki sorunu göz önünde tutmuş; olumsuz sonuçların doğmasına imkan yaratmamak için çaba göstermiştir (53). Fakat «iştirak, kavramının, birçok kanunda yer almış olmasına rağmen, yine de tam anlamıyla aydınlığa kavuşmamış olması (54), bazı tereddütlerin doğumuna yol açabilecek bir nitelik göstermektedir.

1968, s. 139 vd.; METİN TOKPINAR: *Türkiye'de Yatırım Bankacılığı», Bankacılık Semineri, 21-26 Mayıs 1967, s. 159 vd.; ALİ SAİT YÜKSEL: **Ortak Pazar ve Bankacılık**, Ankara 1970, s. 18 vd.; 148 vd.; BURHAN ULUTAN: **Bankacılığın Tekamülü**, Ankara 1957, ş. 2â3 vd.; A. DOĞAN YALIM, «50 Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız», Türk Bankacılığında 50 Yıl, İstanbul 1974, s. 95 vd.; EREM/ALTIÖK/TANDOĞAN, s. 367-368.

(50) Gereke için bkz. EREM/ALTIÖK/TANDOĞAN, s. 367-368.

(51) AYSAN, s. 38. Bankalardaki iştirakçilik uygulamasının dört fonksiyon ifa etmekte olduğu ifade edilmektedir; bu konuda bkz. IMMENGA, s. 72-73.

(52) Bkz. bu inceleme: III/1.

(53) İştirakçilik uygulamasının olumsuz etkileri hakkında bkz. IMMENGA, s. 73 vd.

(54) EREM, s. 94.